

Viktor Igo - arhitekta pisane reči

Prilikom čitanja Igoovog romana *Bogorodičina crkva u Parizu*, svaki iole obavešten čitalac je *isprogramiran* da se fokusira najviše na romantičnu fabulu, na lik tragičnog Kvazimoda i lepotice Esmeralde, na sva siva područja u pitanjima morala i sudbine, na ono groteskno, na splet fikcije i istorije. Međutim, zagrebat i ispod površine znači uočiti važnu činjenicu: ovo nije samo zanimljivo štivo, već je angažovano delo, duboko uronjeno u probleme XIX veka, vrlo zaštitnički nastrojeno prema umetnosti srednjeg veka i naročito prema Bogorodičinoj crkvi.

Ljudi su skloni posmatranju istorije kao jednog mrtvog, završenog vremena - sa gomilom spiskova značajnih datuma, presudnih događaja i velikih imena. Datumi koji su menjali tok istorije služe kao orijentir za kretanje po prostorima prošlosti, čine hronološki kostur. Čovek je mahom suviše uronjen u svoje doba da bi zastao da porazmisli o vremenu, o stvarnim ljudima od krvi i mesa koji su živeli pre njega i koji su uticali na dalji tok istorije; prošlost se na taj način „depersonalizuje“. Ali ako razmislimo o samo jednom veku ljudskog iskustva (vek jeste veoma mala vremenska jedinica u celokupnom istorijskom hodu), videćemo da je to iskustvo značajno; dinamika ideja, pronalasci, usponi i padovi, krvoprolića, ratovi, ideali, spletke, drame, strasti, nepravde, nemiri; velike promene u shvatanju države, društva i institucija, etike... Stagnacija nije u srži čovečanstva. Pitanje efemernosti čoveka i svega što on stvori, složeno je. Mnogi su koristili pisanu reč kao sredstvo pobune protiv destruktivne sile vremena. Mnogobrojni su pokušaji da se oživi svest o pojedincu, u različitim istorijskim kontekstima. Najeksplicitniji primer naše književnosti možda bi bila Kišova *Enciklopedija mrtvih*, ali ima tu mnogo primera,

naročito u posleratnoj književnosti. Većina dela tog perioda se upravo bave životom pojedinca, na ambivalentan način: istovremeno izdvojenog iz mnoštva i uronjenog u kolektiv. Sve to ima svoju funkciju: podvlači se činjenica da, iako je čovek samo zrnce prašine na velikom planu, on je zrnce prašine u kojem kuca srce, struji krv i lete misli.

Svako doba ima svoju istoriju, politiku, religiju, neki vid filozofije i svoju **umetnost**. Ljudsko biće je *homo ludeus*, biće koje se igra, izvorno stvaralačke prirode. Umetnost nam često daje mnogo više informacija o vremenu u kojem je nastala, nego što to čine istorijski dokazi. Španski pisac Infante je u jednom svom delu arhitekturu nazvao zamrznutom muzikom i jednim mogućim oblikom istorije, uz još nekoliko knjiga. Umetnost nastaje kao rezultat ideja jednog čoveka ili više ljudi, u okvirima jednog vremena. U zavisnosti od jačine vizije umetnika, jedna umetnost može da izazove granice jedne epohe, da testira koliko je u sposobnosti da te granice „rastegli“ ili u potpunosti prekorači, tj. da donese nešto originalno što veoma odstupa od konvencija tog vremena. Na taj način anticipira dolazak novog doba, pokreće novi talas promena.

Arhitektura je u tom kontekstu veoma zanimljiva umetnost, složene prirode, multidisciplinarna; zahteva veliko znanje iz više različitih naučnih oblasti. To je osmišljavanje oblika u prostoru.

Kada je reč o sakralnim građevinama, postoji spoj utilitarnosti i estetike. Specifično za ovaj tip građevina jeste svojevrsno „materijalizovanje duhovnosti“, stvaranje posebno omeđenog prostora u kojem vlada drugačija atmosfera, u kojem neretko važe drugačiji

zakoni¹, a gde je komunikacija sa Bogom u fokusu.

Igo je u svom romanu *Bogorodičina crkva u Parizu* dao kritiku neukih i kvazi-umetnika koji su mnogo odstupali od prvobitne zamisli, prilikom nastavka gradnje katedrale ili prilikom njene restauracije. Delo pruža mišljenje pisca o daljem razvoju arhitekture, o odnosu umetnika-mentora i umetnika-učenika, o drskosti vizija budućih generacija, nepoštovanju starih spomenika, prošlosti i tradicije, a pruža i opis jednog slegila za istorijski značaj građevina.

U svom romanu, u napomeni (dodatku poslednjem izdanju iz 1832. godine), Igo pruža kratak uvid u to šta za njega znači arhitektura i u kom pravcu se razvija. Umetnost, smatra Igo, može da se nada svemu od budućih naraštaja. Ne isključuje mogućnost pojave genijalnih arhitekata u budućnosti, ali predviđa i dekadenciju. Otvoreno govori o svojim namerama u knjizi, a to je ulivanje ljubavi prema arhitekturi francuskom narodu (ali i svima onima koji se ovog romana prihvate), kao i poziv na poštovanje starih spomenika.

Igo smatra da Bogorodičina crkva daje više tačnih uvida u srednjovekovnu umetnost. Obavezuje se da ukaže ljudima na značaj umetnosti ovog perioda, ovim romanom on to upravo i čini: roman

¹ Igo u svom romanu beleži istorijski tačnu činjenicu: u Parizu su se egzekucije u XV veku vršile na Grevskom trgu; osuđenici na smrt su, međutim, imali šansu da se izvuku – ukoliko bi se dokopali unutrašnjosti Bogorodičine crkve. Samo u retkim slučajevima, uz naročito većanje Doma pravde, dželat je imao pravo da prekorači prag crkve i osuđenika nasilno izvede. Crkva je bila azil i osuđenik se nalazio pod zaštitom Presvete Marije. Na taj način je njegovo kretanje ograničeno na hodnike crkve, a neretko se dešavalo da predstavnici pravde organizuju zasedu u okolini crkve, za slučaj da se osuđenik ipak osmeli i napusti građevinu. Takođe, postojao je običaj da se u prostorijama crkve ostave siročad opštem milosrđu; verovalo se da će ih Presveta Marija zaštititi i da će se naći dobri ljudi koji će se pobrinuti za dete.

je apel za očuvanje istorijskih spomenika. I zaista, angažovanost Igoa imala je efekta, popularnost romana dovela je do toga da ta misao prodre do velikog broja ljudi. U Igoovo doba, razmatrana je mogućnost rušenja katedrale, a to bi bio užasan udarac istoriji, odbacivanje tradicije. Međutim, katedrala je spašena, restarurirana i u takvom obliku sačuvana do danas. Nakon svega što je katedrala pretrpela, trebalo je mnogo truda da joj se vrati nekadašnji sjaj. Za restauratorske radove, koje je Igo preporučivao, određen je **Ežen Virole le Dik**.

Igo uočava tri sile destrukcije: **vreme**, koje fizički razara, ostavlja građevini njene zaslužene bore; **prevrati**, od Lutera do Miraboa: sva zverstva, prelomi, oštećenja; i **sile „restauracije“** – unakažavanje, amputacija delova građevina, rulja arhitekata koja menja izgled građevina po svom ukusu.

Umetnost se vremenom preobražava, a gradnje ovako monumentalnih građevina traju. Nova umetnost zatiče spomenik u određenoj fazi njegovog nastajanja, zatim se pričvršćuje za njega i daje mu nova usmerenja. Ta pojava nije nimalo neuobičajena, jer izgradnja zahteva vreme: ta asimilacija različitih umetnosti, tj. umetnosti iz različitih vremena, teče prirodno. Igo se služi Vergilijevim izrazom kako bi označio ovu pojavu: *pendent opera interrupta*.

Igo daje i svoje mišljenje o statusu arhitekture u budućnosti. Dramatično je izjavio: „Knjiga će ubiti građevinu“. U jednom poglavlju, on govori o odnosu umetnosti literature (tj. štampane i pisane reči uopšte), i arhitekture. On predoseća da će ljudska misao, prirodno, promeniti svoj oblik, pa prema tome i način izražavanja. Arhitektura je oduvek bila sastavni deo čovečanstva, sa razvijanjem umetničke misli, postajala je sve izražajnije, posvećivano joj je mnogo pažnje. Igo

predviđa da će jedna umetnost svrgnuti drugu, tj. da će štampa „ubiti“ arhitekturu. Arhitektura i jeste jedna velika knjiga čovečanstva, smatra Igo. Ona prati čovekov razvoj u raznim stupnjevima. Arhitektura se menjala hvatajući tempo civilizacije, povinovala se novim vremenima, nastajala je po diktatu duha vremena.

Međutim, sa pojavom Gutenberga, arhitektura (koja je do tada bila glavni rukopis), biva marginalizovana. Igo smatra da je srednji vek ispisao poslednji list te velike knjige čovečanstva. Do XV veka, arhitektura je bila glavna riznica čovečanstva. Nije postojala nijedna malo dublja misao a da nije oličena u građevini. U XV veku dolazi do promene: arhitektura je svrgnuta. Od tada, ona se nalazi u stanju opadanja, ona više ne odražava društvo, ona se pretvara u klasičnu umetnost. To veličanstveno opadanje zove se renesansa. Arhitektura postaje umetnost kao i sva druga, više nije suverena, primarna. U ovoj značajnoj preraspodeli moći, Igo vidi utvrđivanje svih ostalih umetnosti, arhitektura više nije imala snage da te umetnosti potiskuje. Otuda se utvrđuju vajarstvo (iz kamenoreza), slikarstvo (iz živopisa), muzika (iz pojanja).

Igo je odlučio da probudi svest kod svojih savremenika i to čini veoma argumentovano. Ono što je prošlo ima svoj značaj, ima više dimenzija i ne zaslužuje nemaran odnos savremenika. To je prevashodno nezahvalno, jer – ma koliko moderno doba bilo, ono je nastalo iz nečega starog i drugačijeg. Nije moguć ispravan i potpun napredak bez poznavanja i poštovanja istorije. Kroz čitavo delo, Igo naglašava vezu građevine i čoveka, prikazuje zidine crkve kao neku vrstu mistične granice između dva različita sveta. Igo katedralu do te mere oživljava da stvara utisak kao da je reč o ljudskom biću. Ona nadživljava generacije i u istoriji je ambijent za mnoge važne događaje

(npr. krunisanje Napoleona Bonaparte 1804. godine, kao najraskošnija javna ceremonija). Katedrala je mesto na kojem se sabira sva ta istoričnost, vekovno ljudsko iskustvo; postoji kao nemi svedok.